

POEZIJA LELE ZEČKOVIĆ

Pristanemo li na fenomenologisku tvrdnju da između pjesnikova pogleda i slike svijeta koja se u njemu lomi, opstoji niz priobrazbi te prvočne slike, morat ćemo nužno pristati i na stupnjevitost transformacija, odnosno prisutnost različitih sažetaka gledanog prostora. Nekad udaljenost između pogleda i predmeta biva sabijena u sasvim uski pročijep unutar kojeg se stješnjava i pjesnička slika koja ima označiti čitav

prostor sagleda. U novijem hrvatskom pjesništvu bili smo svjedoci stanovita raslojanja prostora pjesničkog sagleda. Lela Zečković (rođena 1936) u tom sažimanju naznaka prizora viđenja išla je do kraja. Stoga se njezine pjesme doimljaju kao krajnje reducirani i sabijeni odnos *goleme kozmičke igre fenomena*, sklop nadasve asketskih i čistih struktura viđenja. Za razliku od nekih svojih vršnjaka, Lela Zečković nije težila askețičmu prividne redukcije prizora, odnosno proživljene slike koja se pred njom i u njezinom duhu odvijala poput skraćenja temporalne dimenzije samog događaja. U tome, čini se, da Zečkovičkino pjesništvo postiže maksimum zgušnutosti viđenja: slike se, odijeljene međusobno, stapanju u jednu zatvorenu cjelinu koja daje okvir pjesmu. Vjerujući da je stvarnost slika između onog što se od-slikava i od-slikanog, ona je pokušala pokazati *tjelesnost* riječi koja »grabi« stvarnost, tjelesnost samog pojma. Unutar ovakova sažimanja različitih viđenja kao odraza *goleme kozmičke igre fenomena* nije bilo teško prepoznati koordinatne materijalnosti svijeta Lele Zečković, zaseban red koji njime ravnava, i konvergenciju čuvstvenosti prema jednoj naizgled depersonaliziranoj strukturi pjesme koja se očituje u nizanju viđenih slika, a misaona sveza ishodi iz njihova kočnačna zbira.

II

Maštovitost, ma koliko nam se u prvi tren činila »nediscipliniranom«, uvijek podlježe jednom unutrašnjem redu, redu koji jasno zacrtava pjesnikov duh. Mašta je onaj skriveni ravnatelj koji sabire sve slike zabilježene u duhu da bi nas u jednom trenutku zaprepastila snagom mogućnosti orkestriranja stihova u oživotvorenju prostora između predmeta (ili prizora) i osobe. Da bi se pjesnik uzdigao do stupnja na kojem će se njegova stvarnost uspraviti, potrebita mu je stanoviti otpornost prema vanjskom svijetu, *razdaljina* koja će ga sljubiti s izvanjskim i *blizina* njegovom najdubljem biću koja će ga odijeliti od sveg izvanjskog.

Nije mi nakana u ovom napisu razlučiti sve planove transformacije *konkretnog* koji se dadu nazrijeti u pjesništvu Lele Zečković, pokušat ću tek naznačiti glavne crte i posebnosti njezine *optike viđenja*. Izvan svake sheme, Lela Zečković gradi svoje pjesme iz viđena, zabilježena svakodnevna prizora, jednu koliko stvarnu toliko i apsurdno-grotesknu sliku svijeta i poretka među stvarima i bićima. Nižuci zgodbe koje se u prvi mah doimljaju kao snimci zabilježeni na filmskoj traci, ona spretnom »montažom«, rezanjem tijeka događaja dematerijalizira samu stvarnost, izbjigajući vezivno tkivo koje bi svojom opisnošću trebalo međusobno povezivati slike-stihove. Daleko od bilo kakva sentimentalizma, surrogata za jednu pročišćenu emotivnost, koji danas u mlađem hrvatskom pjesništvu cvjetaju, Lela Zečković suprotstavlja se takvoj »srčanoj« blagoglagoljosti jednim do kraja reduciranim jezikom koji u sebi sadrži i punoču emotivnu naboju i intelektualne discipline. Ponekad u blizini Bennova pjesništva (neke pjesme iz ciklusa *Transfuzija*), ona suočava različite planove unutar jednog doživljaja koji tako zadobiva punoču i volumen, bez suviše diskrecije i priče. Prizor koji se ocrtava na »scenice« njezina pjesništva prizor je dematerijalizirane stvarnosti koja se dematerijalizira baš zbor velikog naboja materijalnog, konkretnog, zabilježenog i viđenog. Na toj razini preobrazbe *činjeničnog* u *paradoksalno* mogli bismo govoriti o stanovitoj stilizaciji, o snazi na taj način sažete pjesničke slike koja je *dublja od stvarnosti*. Nakon ove tvrdnje valja nam pokazati i sam opseg pjesničkog prostora *dublje od stvarnosti*, valja prije svega razlučiti trenutak u kojem sklop pjesničkih slika kao jedna zasebna i cjelovita stvarnost premašuje onu videnu. Dakako, radi se o preobrazbi *razina gledanja* i metafizičkog strukturiranja gledanog:

dok oko gleda, duh bilježi; pogled sabire viđeno, duh odabire iz viđenog i stvara sliku doživljenog u kojoj potom se reducira viđeno na odabranou: na glavne trenutke kondenzirana viđenja. Tad pjesma je zbir takvih sabijenih viđenja koji tek kroz filter duha zadobivaju svoj definitivni obris, pjesmu *dublju od stvarnosti*:

*U mojim najboljim trenucima
kao na primjer za vrijeme
zalaska sunca*

*Iza (prostim okom) nevidljivih
leća raspada se zelenilo
na svoja svojstva.*

*Drugom nekom spravom se može
postići savršenstvo: njom se
povuće crta između dva u sebi*

*proturječna zvuka neuhvatljiva
čučolom sluha ali jasno vidna
iz vrtu.*

Pokušajmo na razini govora Lele Zečković izgraditi topologiju njezina pjesništva, po-kušajmo, primiti se krajnjoj sažetosti govora i prizora, osamostaliti jednu novu zbilju, koja će jasno odražavati viđeno i grotesko (koje je rezultat rezanja tijeka viđenog). Unutar takva koncepta pjesništvo Lele Zečković bilo bi plodonosna sveza između onog što *oko vidi i što duh bilježi*: gradeći na stvarnom, ono mu se opire svojim najeksplicitnijim poretkom, oponašajući slijed oka, stvara pjesme »iščaćena« tijeka. Ta se iščaćenja stvarnosnog mogu slijediti na dva plana: prvom planu osobnog pjesnikovog viđenja objektivne sveze među dogadajima koji opsedaju nje-govo biće i, potom, njihovom udaljenosti od *istinitog*. Što za nas znači ova odredba? Ponajprije, da je sveza među stvarnim dogadajima, s jedne strane (koju biće *vidi* i *shvaća* u potpunosti kao svoju osobnu odredbu) odsluk jednog unutarnjeg osjetljivog oka koje prati zbijavanju u »vanjskom« svijetu, potom, da svojim odmakom od »istinitog« stvara jedan zaseban oblik parabole koja u pjesmi biva *stvarnjom od stvarnosti*. Ta strast da se u jednom trenutku poštovjeti s gledanim prizorom, da ga zaustavi u času promatranja, dovodi pjesnika, poput Lele Zečković, do zgušnjavanja tog trenutka, do otvaranja (s druge strane) nepreglednog *polja duhovnosti* u kojem se taj prizor »kondenzira«. Upravo je, čini mi se, pjesništvo Lele Zečković unutar suvremenog hrvatskog pjesništva stanovitom »kondenzacijom« viđenih slika znalo pokazati odmak od svake sheme i kolektivne rabivosti stanovitih simbola.

III

Kristalizacija pjesničkih slika na koju smo ukazali, odvija se, za Lelu Zečković, na putanji *od sebe k sebi*; od svakodnevnog prema preobraženom, a put — duhovni filter kroz koji sve prolazi i u kojem zadobiva svoju konačnu gustoću — sastavljen je od takva niza svakodnevnih slika. Žestina pjesnikova oka (pogleda) preobražava jednu običnu dnevno viđenu sliku u nadrealni i groteskni svijet. Po toj liniji možemo slijediti sasvim određeno isijavljene predočene nam prizora. Nikakve udobnosti u tom slijedu, nikakva odobravanja našim postupcima. Jedno oporo i ironično oko naš promatranje; hoćemo li pristati na njegov pogled, na njegove riječi *sazeta prizora*?

Rekla bih da je pjesništvo Lele Zečković upravo poziv na takvu avanturu: daje nam sve podatke o zbilji koju bilježi, potom nas svojim ironičnim okom od nje udaljava. U tom projektu moguće je vidjeti i njezino cjelokupno pjesništvo; stvarnost koja nam je ponuđena strelovito izmice

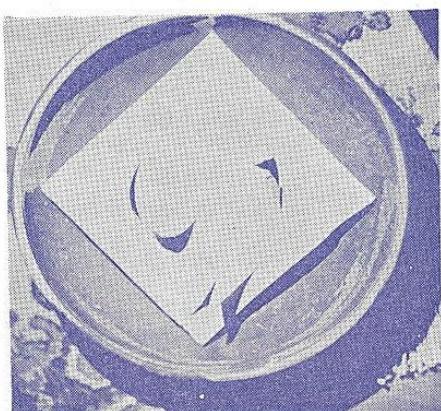
našem pogledu, svodi se na jedan duhovni nacrt, čineći od granica izrijeka jednu sašvom zacrtanu poetiku duha velike sužđanosti i snažna pogleda. To bi, možda, bila jedna od granica izrijeka:

*Drugom nekom spravom se može
postići savršenstvo: njom se
povuče crta između dva u sebi*

Povući crtu između dva u sebi možda znači razgraničiti stvarnost na onu koju biće vidi i da onu koju bilježi. Razdioba je ovdje potpuno unutrašnje naravi. Savršenstvo po teza kojim se biće dijeli na dva ravnomjerna otkucanja srca, na dvije stvarnosti koje ga u potpunosti iscrpljuju svojom jednakostu ukazuju na egzistencijalni procijep između *dva u sebi*. Unutar tog procjepa pjesništvo Lele Zečković obuhvaća različite razine viđenja: strast za bilježenjem dogadaja iz vanjskog, postojeceg svijeta u najtočnijoj mjeri odražava »paralaksu« njezinog pjesničkog viđenja. Dogadaji i slike se nižu, a iz njih ostaju »semantički punktovi«, ispuštenja koja tek u svojem totalnom nacrtu daju zbilju, odnosno prostor viđenja između zabilježenog i od-slikanog. Za Lelu Zečković upravo je ta preobrazba između *viđenog i opisanog*, između *gledanog i doživljenog*, nosilac parabole njezina pjesničkog viđenja:

*Oko, ogledalo čimpanze / cakli se na mjesecini.
I mjesecina može biti
pogled na svijet.
Od zuba do zuba se otegla
tanka nit sline;
kao malo vode na dlanu
i Weltanschauung može
imati dva oštra zuba.
(Okultne znanosti)*

Oko, ogledalo čimpanze / cakli se na mjesecini. Oko kao zrcalo na kojem se cakli svakolika ljudskost, oko je tek odsjev pretkove slike, naznaka koja se sabire u svojoj stilizaciji, kao *gledanje*, kao odrednica ljudska i njegova parodoksalna obratnica. Dovodeći na jedno te isto mjesto i »viđenog i parodoksom dovedeno do slike jedne nove stvarnosti koja unutar svoje »paralakse«, odnosno pomaka od viđenog, utemeljuje stanovit zakon iracionalnog. Upravo po tom iracionalnom dojmu pjesme Lele Zečković hoće racionalno dovesti do kraja,

ukazati na njegovo naličje, dovesti do apsurdne jednu utemeljenu logiku svijeta. Optika viđenja koja je najkonkretnija u trenu se preobraća u iracionalno, ne gubeći pri tom ništa od vjerodostojnosti, ništa od zbiljnosti. Originalnost pjesništva Lele Zečković proizlazi iz toga što je uspjela utemeljiti jednu sasvim neobičnu svezu između *predmeta i osobe* u kojoj se nerijetko njihova mjesto izmjenjuju. Kažemo li da u takvom

pjesničkom postupku ne nedostaje ironije, time smo, možda, označili i stanovit rub na kojem se pogled sabija do parodoksalna viđenja u kojem se istodobno otvara ironiji i promatrača i promatrancog; bića i svijeta koji ga okružuje. Svedenost i sabranost pjesničkog izrijeka oko čvrste točke vidljivog, računajući na sam obrat koji se zbiva u duhu i jeziku pjesma otvara svaku dvostruki plan mogućnosti čitanja.

IV

Kada se sasvim iznenada cjelokupno naše iskustvo sabere u jednom trenutku oko nekog prizora, može mu promijeniti u potpunosti smisao, pomicati mu granice vjerojatnog, svesti ga na golu fikciju, potom mu dati pečat svojeg osobnog načina povezivanja slike spretnom »montažom« njihova tijeka. To bi mogao biti jedan vid čitanja pjesama Lele Zečković. Drugi bi zadirao u složene odnose jezičkih struktura, kojih se smisao otkriva tek kad im se ravstvare sva značenja koja u sebi sadrži jedna strukturalna lingvistička potka. Za najjasniji primjer navedimo jednu strofu iz njezinog ciklusa pjesama *Schwarzwald* koja glasi:

*Leila, ti si bijele labudove hranila,
A onda si guske hranila.
Sheila, ti si guske hranila
A onda si guske hranila.*

U ovoj strofi radi se, dakako, o *interpretaciji* interpretacije. Polazeći od Lotmanova primjera za tautološku rimu povodom jednog stiha V. J. Brusova, Lela Zečković je uspijela dovesti u blizinu »istost« stanovitih izrijeka time što je naznačila razdaljinu. Stihovi V. J. Brusova iz kojih ona sačinjava sasvim nov duhovni i strukturalni sklop stihova, glase: »Ti si bijele labudove hranila / usporedo sam plivao — sastala se kormila. Lotman u svojoj knjizi *Predavanja iz strukturalne poetike*, da bi dao primjer tautološke rime, kaže: *Ti si bijele labudove hranila / A onda si guske hranila.* Lela Zečković, nastoji da kroz najjačiju smisaonu vezu među stihovima dade sliku jedne krajnjeg reducirane, a ipak slojevitve stvarnosti, reducira Lotmanovu interpretaciju (bolje rečeno, primjer) na čistu jezički sklop značenja: *Sheila, ti si guske hranila / A onda si guske hranila.* Ono što je u stihovima Brusova bila metafora jednog dubljeg doživljaja paralelnosti dvaju vremena u Lele Zečković postaje statički primjer ironizirana prizora. Po takvoj sposobnosti da u jednom trenutku aplicira sva iskustva koja je nastanjuju i da najčistijim jezikom obilježi parabolu viđenja koja proizlaze iz njihova sraza karakterizira izuzetnu život ovog pjesništva, neprestanu »transfuziju« koju svijet daje pjesniku i pjesnik svijetu.

Tako i u ovom Lotmanovom primjeru za tautološku rimu nalazi građu za maštovni i nadasve slobodni odnos spram svijeta u kojem ironija igra znatnu ulogu.

Smanjivanje fiktivne razdaljine između predmeta i osobe znači za Lelu Zečković prenje između vanjskog i unutrašnjeg pogleda iz čijeg se sraza rađa jedna sasvim nova stvarnost jezika i pjesme: jedno bilježi, vidi, pamti, drugo povezuje različite razine stvarnosti da bi ih u jednom trenu suočilo ukazujući na identičnost vanjskog i unutrašnjeg, izmjenjujući mesta subjekta i objekta u stvarnosti jezika. Po tome ovo pjesništvo obilježava samosvojan prostor u hrvatskome pjesništvu.

LELA ZEČKOVIC

SCHWARZWALD

*Nagib je vrlo blag,
tragovima nema ni traga.*

*Sigurnom rukom zabode štap,
probode tanku koru leda.*

*Dok drugi suše rukavice
na radijatoru
on se skija ispod snijega.*

UMJETNIČKO SKLIZANJE

*Malo odebljala kao balerina,
na mjesecini, u guščoj koži
i bijelom satenu. Snijeg tiho pada.*

*Sretna je na Trećem jezeru
kao da se još nikad nije okliznula
i pala.*

*Nabijena perjem stoji na ledu,
jednom nogom čvrsto u grobu
— drugom izvodi pirouettu.*

*Na fotografijama kuća
prozori su najlepši.
Pogotovu oni snimljeni iznutra,
i kad su širom otvoreni.*

*Vrt se onda vidi kako stoji
iza njih, nepomičan, poput
dijapozitiva. Chopin*

*se igra vani, u crvenoj mlaki,
na kamenoj terasi.
Netko ga unutra svira loše.*

Klavir je ipak Steinway.

*Žalosna majna je ptica.
Žalosna majna je ptica.
(*Acridotheres tristis*).
Citirano iz pisma koje
počinje sa:
,Primio sam tvoj SOS, evo:*

*Žalosna majna je, dakle,
neka vrst čvorka.*

*Acridotheres tristis je,
na jednom trećem jeziku,
tužni (žalosni, žalobni)?
čvorak.*

Primili smo vaš SOS, voila!

*Sjedi u stolcu za njihanje
slavne braće Thonet — i gladi drvo
sa post mortem u malom mozgu.*

*Preživjeti dan, stolac
i poslužavnik ne znači i
steći vječnu slavu.*

*Leila, ti si bijele labudove hranila,
A onda si guske hranila.
Sheila, ti si guske hranila
A onda si guske hranila.*